

جان اسکیلز ایوری

- خاطرات -  
تهران و بیروت

خاطرات دانشمند آمریکایی از ایران  
بین دو جنگ جهانی

ترجمه سیده ضحی حسینی نصر / حسن فتاحی



بنگاه ترجمه و نشر  
کتاب پارسه

عنوان و نام پدیدآور:	اپوری، جان - ۱۹۳۲ م. Avery John, 1933
مشخصات نشر:	خاطرات تهران و بیروت / خاطرات اقامت پروفسور جان اسکیلز اپوری در تهران و بیروت / جان اسکیلز اپوری / ترجمه سیده ضحی حسینی نصر، حسن فتاحی
مشخصات ظاهری:	تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه ۱۳۹۸ ص ۱۷۶
شایعک:	۹۷۸-۶۰۰-۲۵۳-۵۸۲-۵
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
یادداشت:	عنوان اصلی: Memories of Beirut and Tehran
عنوان دیگر:	خاطرات اقامت پروفسور جان اسکیلز اپوری در تهران و بیروت
موضوع:	اپوری، جان. ۱۹۳۲ م. سفرها -- خاطرات / سفرها -- خاطرات / تهران -- سیر و سیاحت
ردیبندی کنگره:	DSR ۱۴۸۱
ردیبندی دیوبی:	۹۵۵/۰۸۲۲۰۴۴
شماره کتابشناسی ملی:	۶۱۲۴۹۹۴



## ■ خاطراتِ تهران و بیروت ■

ترجمه سیده ضحی حسینی نصر، حسن فتاحی	جان اسکیلز اپوری
بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه	آماده‌سازی و تولید:
چاپ و صحافی: رامین	طراحی گرافیک: پرویز بیانی
نوبت و شمارگان: چاپ اول ۱۳۹۹، ۱۱۰۰ نسخه	

همه حقوق چاپ و نشر برای بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه محفوظ است.  
هر گونه اقتباس از این اثر، منوط به دریافت اجازه کتبی از ناشر است.

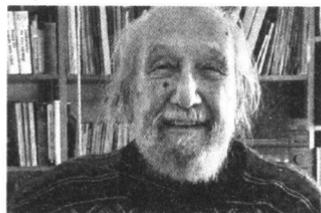
### بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان شهدای زاندار مری شرقی، پلاک ۷۴، طبقه سوم، تلفن، ۶۶۴۷۷۴۰۵

[www.parsehbook.com](http://www.parsehbook.com) / [info@parsehbook.com](mailto:info@parsehbook.com)

@ketabeparseh

فروشگاه: تهران، خیابان ولی‌عصر، روپرتوی دوراهی یوسف‌آباد، پلاک ۱۹۴۱  
تلفن: ۸۸۹۱۸۹۴



### جان اسکیلز ایوری (متولد ۱۹۳۳)

این دانشمند آمریکایی سالهای طولانی صاحب کرسی استادی در دانشگاه کپنهاگ دانمارک بوده و در حال حاضر به عنوان استاد مدعو، دوره بازنیستگی خود را با تألیف کتاب و مقاله سپری می‌کند. پدر او استاد آناتومی دانشگاه آمریکایی بیروت بود. ایوری تحصیلات خود را در رشته‌های فیزیک نظری و شیمی نظری در دانشگاه‌های ام‌آی‌تی، شیکاگو و کالج سلطنتی لندن به اتمام رساند. او مؤسس و سردبیر دو مجله تخصصی است و سالهای طولانی مشاور سازمان بهداشت جهانی بوده است. وی همچنین از دانشمندان فعال در زمینه صلح و خلع سلاح جهانی است و در این راه شصت سال کوشیده است. جایزه نوبل صلح سال ۱۹۹۵ م. به خاطر فعالیت‌های صلح‌طلبانه و تلاش برای خلع سلاح‌های نامتعارف به انجمن پوگواش تعلق گرفت که جان اسکیلز ایوری از اعضای بر جسته آن است.



به یاد پدر بزرگ‌هایم و درس‌هایی که از آن‌ها در کودکی و نوجوانی  
آموختم.

ضھی حسینی نصر

تقدیم به رادر مرد جنگ‌های ایران و روسیه تزاری، عالی‌جناب والامقام  
عباس‌میرزا نایب‌السلطنه. مردی که با همراهی تعدادی انگشت‌شمار  
از یارانش، همواره در دل آرزوی توسعه ایران عزیزمان را داشت و  
در این راه تا پای جان از هیچ جان‌فشنایی، تلاش عقلانی و رشادت در  
میدان رزم دریغ نکرد. او غم ایران داشت و امید به فرداهای روشن  
سرزمین عزیزمان.

حسن فتاحی



## فهرست

۱۱ .....	مقدمه (دکتر محمدحسین پاپلی‌یزدی)
۱۷ .....	مقدمه مترجمان
۲۳ .....	یادداشت نویسنده برای ترجمه فارسی
۲۹ .....	فصل اول: دانشگاه میشیگان
۳۷ .....	فصل دوم: به سوی بیروت
۴۷ .....	فصل سوم: عبور از بیابان
۶۱ .....	فصل چهارم: درختان انجیر و لک لک
۸۵ .....	فصل پنجم: رئیس دانشکده پزشکی
۱۰۳ .....	فصل ششم: تهران
۱۳۷ .....	فصل هفتم: مدرسه کامیونیتی
۱۵۵ .....	فصل هشتم: مسافرت‌ها
۱۷۵ .....	فصل نهم: بعدها



## مقدمه

کتاب «خاطرات تهران و بیروت» پروفسور جان اسکیلز ایوری یکی از ماندگارترین خاطرات درباره خاورمیانه خواهد شد. این کتاب خاطرات سه نسل را نشان می‌دهد. جان اسکیلز ایوری خاطراتی را از پدربرزگ<sup>۱</sup> و به‌خصوص پدر، مادرش و خودش بیان می‌کند. بخشی از خاطرات نوشه‌های مرحوم پدرش دکتر بنت فرانکلین ایوری، مشاور وزارت بهداشت ایران و مادر فرهیخته‌اش است. ارتباط دکتر بنت فرانکلین ایوری پدر نویسنده کتاب با مسافرتی به ایران در

---

۱. در کتاب نوشه‌ای از پدربرزگ پدری نویسنده به چشم نمی‌خورد؛ اما در واقع بنا به آنچه نویسنده در صفحه اول نصل اول اشاره کرده، پدربرزگش از طرف پدری پزشک بوده است. نکته ظریفی که آقای دکتر پاپلی به آن دقت کرده‌اند این است که پدربرزگ نویسنده از طرف پدری فردی صاحب ارتباط با افراد رده بالا بوده که پرسش هم بعد از اتمام تحصیلات در دانشگاه میشیگان به عنوان استاد به دانشگاه آمریکایی بیروت اعزام می‌شود. در حقیقت انتخاب پدر نویسنده به عنوان استاد دانشگاه آمریکایی بیروت نشان از پیشنهاد خانوادگی مورد تأیید و دارای صلاحیت است؛ زیرا در انتخاب افراد برای تدریس در دانشگاه آمریکایی بیروت دقت زیادی صورت می‌گرفت و هر کسی را برای این کار انتخاب نمی‌کردند. به همین دلیل است که آقای دکتر پاپلی با فراست به پدربرزگ پدری نویسنده اشاره کرده‌اند. -م.

سال ۱۳۰۶ شروع می‌شود. رضاشاه تعدادی ماشین آمریکایی بیوک مدل ۱۹۲۷ [برابر با ۱۳۰۵ ه.ش] و کادیلاک مدل ۱۹۲۶ [برابر با ۱۳۰۵ ه.ش] از آمریکا خریداری کرده بود. قاجارها ماشین رویزرویس انگلیسی داشتند. در تابستان ۱۹۲۷ ماشین‌ها را در بندر بیروت از کشتی پیاده کردند. ماشین‌ها را باید از بیروت از راه خشکی (لبنان - سوریه - عراق) به ایران می‌آوردند. جاده‌های بیابانی بین بیروت و مرز ایران بسی خشک، بدون جاده شوسه، بدون ایستگاه پمپ بنزین و بدون ایستگاه‌های آب و غذا بود. معلوم می‌شود که در آن عصر هنوز بنادر ایران، حتی بندر خرمشهر و آبادان امکان پیاده کردن ماشین‌ها را از کشتی نداشتند. آیا رضاشاه ماشین‌ها را از آمریکا خریده بود و نه از انگلیس؟ به علاوه در آن سال‌ها در ایران راننده حرفه‌ای که از ایران به بیروت بیاید و ماشین‌ها را ببرد یا نبود یا کم بود یا مخارجش بالا بود. برای بردن ماشین از بیروت به ایران تصمیم گرفتند که از دانشجویان دانشگاه آمریکایی بیروت استفاده کنند. خود این امر صرفه‌جویی را در اقتصاد ایران آن زمان نشان می‌دهد. تابستان بود و دانشجویان بیکار. دکتر بنت فرانکلین ایوری، پدر نویسنده این خاطرات، یکی از داوطلبین این کار سخت بود. این امر بیانگر آن است که در اوایل قرن ۱۴ هجری و اوایل سلطنت پهلوی‌ها، بیروت نقش یک بندر را برای ایران بازی می‌کرد. پدر پروفسور جان اسکیلز ایوری شرحی از گذر سخت از بیابان‌های سوریه و عراق و کوههای زاگرس را بیان می‌کند. او همه‌جا تکیه کلامش مهمان‌نوازی ایرانیان است. مسافرت پدر جان اسکیلز به ایران حداقل ۷ سال قبل از تولد او انجام شد؛ اما این مسافرت ماجراجویانه و خاطرات تلخ و شیرین آن حتماً بارها و بارها در خانواده تکرار شده است چون اسکیلز همیشه این خاطرات را به یاد داشته و دارد و حتی در ۸۵ سالگی آن را از قول پدر می‌نویسد. در این خاطرات جان اسکیلز ایوری نقش دانشگاه آمریکایی بیروت (AUB)<sup>۱</sup> را در نخبه پروری خاورمیانه نشان می‌دهد. اصولاً بیروت روزگاری

سرآمد شهرهای خاورمیانه بود. مدارس و دانشگاههای بیروت نخبه‌های بسیاری را برای بسیاری از کشورهای خاورمیانه تربیت کردند. لبنان تحت الحمایه<sup>۱</sup> فرانسه با مدارس و دانشگاههای فرانسوی زبانش یکی از دلایل گسترش زبان فرانسه در ایران و خاورمیانه بود. ایران هم از مدارس و دانشگاههای بیروت سهمی داشت. امیر عباس هویدا نخست وزیر را می‌توان از بین تحصیلکردهای بیروتی نام برد. نخبگان پرورش یافته در بیروت شبکه‌ای را تشکیل می‌دادند که در خاورمیانه نقش گذراز سنت به مدرنیته را بازی می‌کردند. پدر نویسنده این خاطرات یعنی دکتر بنت فرانکلین ایوری نیز از این نخبه‌های پرورش یافته در دانشگاه آمریکایی بیروت است.

این خاطرات به نحوی پیوند لبنان و بیروت را با ایران و تهران نشان می‌دهد. نویسنده کتاب در سن ۱۲-۱۳ سالگی و پس از پایان جنگ جهانی دوم برای زندگی با پدر همراه مادرش باز هم از راه لبنان، سوریه، عراق به ایران می‌آید. به علت جنگ، دو سالی بود که پدرش را ندیده بود. او لین دیدار با پدرش در ایران در همدان اتفاق می‌افتد.

در زمان اشغال ایران پدر نویسنده سرپرست وزارت بهداری در ایران بود. بعد از خروج متفقین از ایران تا سال ۱۹۵۰ دکتر بنت فرانکلین ایوری (پدر نویسنده) مشاور وزارت بهداری بود. بنت دانشجوی جوان راننده و بنت پژشک و بنت مشاور وزیر بهداری شرحی از اوضاع ایران بین دو جنگ جهانی و به خصوص در اوایل سلطنت رضاشاهی را از دیدگاه بهداشت و امور پژوهشکی می‌دهد. نبود آبلوله کشی، کمبود یا نبود بهداشت عمومی، گستردنگی بیماری‌های تیفوس، مalaria، بیماری‌های مقاربی و انگلکی روزگار ملت، دولت و مملکت را سیاه کرده بود. دکتر ایوری پدر می‌نویسد چگونه به دلیل گستردنگی بیماری مalaria در بسیاری از نقاط ایران از جمله فارس و مازندران، کشاورزان نمی‌توانستند محصولات خود را برداشت کنند.

وزارت بهداری باید با این بیماری‌ها مقابله می‌کرد. مملکت، پول و اعتبار کافی و متخصص کافی نداشت. ایوری پدر می‌نویسد که در اولین برنامه هفت ساله ایران در بخش بهداشت پیش‌بینی می‌شد که هفده هزار میلیون ریال پول لازم است ولی کل اعتبار قابل پیش‌بینی هزار و پانصد میلیون ریال یعنی چیزی حدود ۸/۸ درصد بود. خاطرات پروفسور جان اسکیلز ایوری ابعادی از گستردگی عقب‌ماندگی ایران در دهه اول ۱۳۰۰ و مشکلات پیش‌آمده بعد از اشغال ایران و تبعید رضا شاه را نشان می‌دهد.

مشکلات در همه ابعاد است. یکی از آن‌ها بود آبلوله کشی در شهرهای بارها در گزارش‌های ما مربوط به تهران ماقبل ۱۳۰۰ مشکلات حمل آب توسط گاری اسپی قید شده است؛ اما هیچ گزارشی دقیقاً ننوشته است وقتی گاری اسپی آب را در سطلهای ردیف شده کنار خیابان می‌ریختند و بعد سطلهای زیرین منتقل می‌گذاشتند و بدین ترتیب آلدگی‌های کف خیابان را به سطلهای زیرین منتقل می‌کردند؛ اما خاطرات خود جان اسکیلز ایوری ۱۵-۱۳ ساله در تهران جالب است. خاطرات پسری از طبقه مدیران خارجی سطح بالای کشور که با خانواده، وزرا، سفرا و اعیان کشور نشست و برخاست داشته است. در بهترین خانه‌های اعیانی قصر گونه تهران با ۱۹-۱۸ آتاق ساکن بوده است. در مهمانی‌های اشرافی پرطمراه شرکت می‌کرده است و در بهترین مدرسه آن زمان همراه پسران و دختران اشراف درس می‌خوانده است. تمام دروس اش به زبان انگلیسی بوده است. او در (مدرسه کامپیونیتی<sup>۱</sup> تهران) که بسیاری از دانش‌آموزان به زبان فرانسه مسلط بوده‌اند، تحصیل می‌کرده است. مدرسه‌ای که پسران سفرا و وزرا از ملیت‌ها و ادیان مختلف در آن تحصیل می‌کرده‌اند. نویسنده می‌نویسد که دانش‌آموزان از ۲۸ ملیت و ۸ دین بودند؛ یعنی در آن مدرسه دانش‌آموزان حداقل به ۲۵ زبان حرف

۱. مدرسه کامپیونیتی بعد از انقلاب به دیستان شهید مدرس تغییر نام داد. این مدرسه در خیابان زرین خامه، نرسیده به میدان شهدای تهران واقع شده است. - م.

می‌زدند. چه نخبه‌هایی با چه گستردگی ارتباطات اجتماعی شکل‌گرفته است. کتاب می‌تواند گوشه‌های کم نوشته و ناگفته سیاست رضاشاھی در مقابل آلمان هیتلری را نشان دهد. وقتی نویسنده می‌نویسد پناهجویان آلمان هیتلری در تهران بودند. کاش نویسنده بیشتر اوضاع را شرح می‌داد. می‌توانستیم گوشه‌های بی‌نظیری از وضعیت ایران بعد از جنگ جهانی دوم را در دست داشته باشیم. در هر صورت کتاب با همین شرایط هم خواندنی است و هم سندي است برای روند سنت و مدرنیته در ایران و شکل گیری زیرساخت‌ها به خصوص در زمینه بهداشت و راه و پرورش نخبگان. فارغ‌التحصیلان مدرسه کامپیونیتی بر علم و سیاست جهان تأثیر داشتند. همان‌طور که معلمان و مدرسان دانشگاه آمریکایی بیروت در نوشن قوانین سازمان ملل تأثیر داشتند. نویسنده می‌نویسد در کنفرانس‌های اولیه قوانین حقوق بشر سازمان ملل دانشگاه آمریکایی بیروت تا ۴۸ نفر کارشناس اعزام می‌کرد. نویسنده کتاب، رفاه و ثروت و فقر بی‌حدود حصر ایران و تهران را در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم برملا می‌کند؛ اما او چون خود از طبقه مرفه است و در رفاه زندگی می‌کند بیشتر به خاطرات طبقه خود می‌پردازد. از جلسات رقص-موسیقی-اردوهای تفریحی در پارک‌های طبیعی و حفاظت‌شده سلطنتی شمال تهران می‌گوید. این خاطرات سندي است بر روند گذر از سنت به مدرنیته در ایران و در ابعاد سیاسی-اداری و ایجاد زیرساخت‌ها و نیروهای نخبه و البته زندگی در خارج از محدوده زندگی مردم عادی و فقیر.

من مشتاو و شیفتۀ کتاب شدم. آرزو کردم کاش پروفسور جان اسکیلز ایوری خاطرات جوانی خودش در تهران و بیروت را مفصل‌تر شرح می‌داد. اگر این استاد برجسته دانشگاه کپنهاگ فرست کند و بخشهایی از کتاب را به طور تفضیلی شرح و بسط دهد کمک شایانی به فهم و درک مسائل مختلف عصر پس از جنگ دوم جهانی در ایران به خصوص تهران خواهد بود.

نویسنده راجع به پناهجویان اروپایی (لهستانی، ایتالیایی، چکسلواکی، یهودیان و...) که هم عصر هیتلر بوده، نکات مهمی را نوشته است. و جای تفسیر بسیار در

مورد سیاست رضا شاهی و آلمان دارد. اگر آخرین جمله خاطرات پروفسور جان اسکیلز را مدنظر قرار دهیم دیدگاه طبقاتی او روشن می‌شود.  
او می‌نویسد:

زمانی که من و خانواده‌ام در خاورمیانه زندگی می‌کردیم، مهمان‌نوازی و مهربانی بی‌نظیری را تجربه کردیم و خاطرات شگفت‌انگیزی را از آن زمان با خود به یاد داریم. من و گوردون با تحسین دستاوردهای زیبای فرهنگی منطقه خاورمیانه، به همراه صفات بسیار دلنشیں و بخشندگی مردم آنجارشد کردیم. امروزه خاورمیانه به مکانی با شادی اندک تبدیل شده است؛ اما من خواستم آن را همان‌گونه توصیف کنم که آن زمان در آنجا تجربه کردم.

مهمنان‌نوازی ایرانیان مورد تأیید همهٔ نویسنده‌گان در طول تاریخ بوده است. درست است که امروزه خاورمیانه بر اثر جنگ‌های ویرانگر و تخریب‌ها و کشتارها و دخالت‌های گستردهٔ غربی‌ها و رقابت‌های داخلی دچار گرفتاری است. ولی آیا در عصری که پدر نویسندهٔ جوان در صحراهای بی‌جاده، بی‌آب، بی‌آبادی خاورمیانه حرکت می‌کرد و یا در ایرانی با بیماران مبتلا به مalaria، تیفسوس... در فقر فاقه روبرو بود مردم شاد بودند. شاید همیشه شادی برای قشر مرتفع و ثروتمند و نخبگان سیاسی و اداری و پسران وزرا و سفرا و سرانی که در جوامع فقیر در پیله‌های اجتماعی ویژهٔ زندگی می‌کنند وجود داشته و دارد. این خاطرات اطلاعات گسترده‌ای را برای تحلیل وضعیت ایران و خاورمیانه آن روزگار به دست می‌دهد؛ اما نباید جایگاه و دیدگاه طبقاتی نویسنده را فراموش کرد.

جای آن دارد که از پروفسور جان اسکیلز ایوری و مترجمان بزرگوار این سفرنامه خانم سیده‌ضیحی حسینی نصر و حسن فتاحی تشکر و قدردانی کنم و خواندن این خاطرات را به همه توصیه می‌کنم.

## مقدمهٔ مترجمان

ایران صحنهٔ دیرینهٔ شکوه و تعالی، امروز در آستانهٔ پیشرفتهای عظیم اجتماعی و اقتصادی است.

دکتر بنت فرانکلین ایوری  
مشاور وزارت بهداشت ایران

ایران سرزمینی کهن و با اصالت است و طی چندین هزار سال پیشینهٔ تمدنی اش همواره مورد توجه دیگر اقوام و ملل بوده است. کشوری را که امروز ایران می‌نامیم میراث بر جای‌مانده از سلسله‌های بزرگ حکومت‌های پیش و پس از اسلام است که تنوعی از مذاهب و اقوام را در خود جای داده. ایران پهناور، زمان‌هایی از فاتحان بوده و زمان‌هایی را در شکست گذرانده است. در گذر از تاریخ چند هزار ساله این سرزمین همواره افرادی از ملل دیگر حضور داشته‌اند و به همین جهت بسیاری از اندیشمندان بر این باورند که ایران علاوه بر مرز جغرافیایی مرزهای وسیع‌تر فرهنگی نیز دارد و از آن بنام «ایران فرهنگی» یاد می‌کنند. برخی از افرادی که به ایران سفر کرده‌اند یا مدتی را در این سرزمین زیسته‌اند، خاطرات‌شان را از

حضور در ایران منتشر کرده‌اند. تعدادی از این افراد و خاطرات‌شان جایگاهی ویژه دارند و کتاب حاضر یکی از آن آثار شاخص است.

مایه میاهات مترجمان است که افتخار ترجمه کتاب «خاطرات تهران و بیروت» را دارند. این کتاب اثری ممتاز و متمایز است که به قلم مردی صاحب قریحه نوشته و تفکر شفاف، نگاشته شده. جان ایوری که هم‌اکنون در تاریخ نگارش این مقدمه، هشتادو شش سالگی را سپری می‌کند؛ اگرچه در ایران کمتر شناخته شده است، از متفسکران طراز اول جهان معاصر به شمار می‌رود. او استاد مدعو شیمی فیزیک نظری دانشگاه کپنهاگ است و تحصیل اش شیمی کوانتوسی در کنار فعالیت‌ها و تألیفات علمی، پروفسور ایوری یکی از فعال‌ترین دانشمندان صلح جهانی و از سرشناس‌ترین چهره‌های خلع سلاح هسته‌ای جهانی است.<sup>۱</sup> او یکی از اعضای اصلی انجمنی متشکل از دانشمندان صاحب‌نام حامی صلح پایدار و خلع سلاح جهانی است که به سال ۱۹۹۵ موفق به دریافت جایزه نوبل شد.

این کتاب دو روایتگر بر جسته دارد. راوی اول پروفسور جان ایوری است که کتاب را یک دهه قبل نوشته و راوی دوم مادر با فراست، دانا و توانای اوست که یادداشت‌هایش از ایران آن زمان بی کم و کاست به شکل نقل قول‌های طولانی در کتاب به چشم می‌خورد. تمام یادداشت‌های مادر پروفسور ایوری، مارگارت، به بیش از هفتاد سال قبل تعلق دارد و تصویری متفاوت از جامعه ایران را توصیف می‌کند. نخستین دلیل در انتخاب این اثر برای ترجمه روایت به دور از یک‌سونگری نویسنده است. او به بردهای از تاریخ معاصر ایران که در آن حضور مستقیم داشت با عینکی سليم و ظریف نگاه کرده است. علاوه بر این علاقه قلبی او به فرهنگ و تمدن ایران و به طور کلی خاورمیانه تصویری دلپذیر را برای خواننده ایرانی ترسیم می‌کند که در کمتر آثار نویسنده‌گان غربی معاصر دیده می‌شود. او در کنار کاستی‌های

۱. جان اسکلیز ایوری یکی از حامیان بزرگ خلع سلاح جهانی است و بر این باور است که هیچ کشوری در دنیا از این قانون مستثنای نیست. او مقالات بسیاری نوشته و در آن از خطر سلاح‌های هسته‌ای در زرادخانه‌های کشورهایی همچون آمریکا، اسرائیل و روسیه سخن گفته است. -م.

ایران آن زمان که برآمده از دورهٔ بی‌رونق قاجار بود، اصالت تمدن کهن ایران را هم با صراحةً بیان می‌کند. این نگاه نه فقط در نویسنده؛ بلکه در دیدگاه پدر و مادرش هم که با مقامات عالی رتبهٔ ایران آن زمان در ارتباط بودند، مشهود است. در این کتاب مواردی وجود دارد که توجه ویژهٔ خوانندگان را بدان جلب می‌کنیم؛ نخست اینکه آنچه امروز از افکار و اندیشه‌های جان ایوری می‌بینیم محصول تربیت پدر و مادری فرهیخته و با درایت است. دورهٔ نوجوانی جان ایوری و برادرش، گوردون، سرشار است از تربیتی مبتنی بر آموزش‌های هوشمندانه و کسب مهارت‌های علمی و عملی در تمام عرصه‌های زندگی. جان ایوری نوجوان به واسطهٔ مسئولیت‌های اجتماعی پدرش، در دو کشور ایران و لبنان زندگی کرده است. او به خاطر تربیت انسانی والدین اش نگاهی اخلاقی مدار و صلح طلب به تمام ملیت‌های کره زمین دارد و در شصت سال فعالیت‌های صلح‌جویانه او نمود عینی دارد. به بیان دیگر خانواده سالم، فرزندی سالم را تحويل جامعهٔ بزرگ کره زمین داده است. این مهم می‌تواند برای خانواده‌های ایرانی الگویی ملموس باشد که کوشش در تربیت انسانی، اخلاقی و علمی فرزندان تلاشی است برای توسعهٔ جامعهٔ ایرانی و نیز جامعهٔ جهانی.

دومین نکته‌ای که برای خوانندهٔ ایرانی چشمگیر و پررنگ است اوضاع نه چندان مطلوب اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی ایران آن زمان است و نقش انکارناپذیر مشارکت آحاد جامعهٔ ایران، اعم از دانشگاهیان، سیاسیون و مردم عادی. روایت ایوری و مادرش به خوبی نشان می‌دهد با وجود کمک‌های دیگر ملت‌ها هیچ کشوری بدون ارادهٔ جمعی و نیز برنامه‌ریزی و مدیریت ملی ساخته نمی‌شود. فنا یا بقای کشورها در تمام اعصار بستگی مستقیم به ارادهٔ دولت و حاکمیت آن کشور در ارادهٔ برای توسعهٔ یافتنگی دارد.

نکتهٔ دیگری که در این کتاب به چشم می‌خورد اهمیت دانشگاه آمریکایی بیروت و تربیت نسلی است که تک‌تک افراد آن صرف نظر از رنگ و ملیت‌شان در کنار یکدیگر برای هدفی مشترک که آن کمک به جامعهٔ خود پس از کسب مهارت و دانش لازم است گام بر می‌دارند. در ایران هم دانشگاه‌ها به معنای امروزی

آن و نیز آنچه در قدیم بوده، همواره محل ارتقای سطح علمی و فرهنگی جامعه ایرانی بوده است. زمانی نیشابور یکی از پنج قطب علمی ایران در دوره شکوفایی تمدن اسلامی بوده و زمانی دارالفنون در عهد ناصری در دوره معاصر هم برخی از دانشگاه‌های باصالت که از استانداردهای علمی برخوردارند گام‌های مؤثری در توسعه کشور برداشته‌اند.

از دیگر نکات قابل تأمل کتاب روایت جان ایوری از مدرسه کامیونیتی در تهران است. این مدرسه تا سال ۱۹۷۹ دایر بود؛ اما در پی وقایع پس از آن سال، مدرسه منحل شد. با نگاهی به لیست فارغ‌التحصیلان این مدرسه به روشنی می‌توان دریافت محیط آن در بستر جامعه ایرانی و معلمان با تجربه، افراد شاخصی همچون نویسنده این اثر را تحويل جامعه جهانی داده است. به طوری که طی چهل سال گذشته جان ایوری یکی از معروفی کنندگان فرهنگ و تمدن ایرانی به جهان بوده است و از مخالفان سرسخت تحریم علیه ایران.<sup>۱</sup>

آخرین نکته‌ای که توجه به آن اهمیت دارد اوضاع خاورمیانه دیروز و خاورمیانه امروز است. همان طور که نویسنده نیز اشاره کرده اوضاع خاورمیانه امروز نامطلوب است. امروز شاهد انواع خشونتها و جنگ‌های در آن هستیم. منطقه‌ای که به لحظه منابع زیرزمینی و نیز قدمت تمدنی سرآمد جهان است تبدیل به محیطی پرتنش شده و مردمان آن در شرایطی دشوار به سر می‌برند. نمونه ملموس آن هم ویرانی شهرهای باستانی عراق، سوریه و افغانستان<sup>۲</sup> است و آوارگی میلیونی شهروندان خاورمیانه. ایوری به ما می‌آموزد با دوری جستن از تعصب و روی آوردن به صلح، گفتگو و گسترش آموزش می‌توان بار دیگر شاهد خاورمیانه‌ای شاد و آباد باشیم که در آن کشورهای با اصالتی همچون ایران، عراق، سوریه، لبنان در مسیر توسعه گام بردارند. وظیفه خود می‌دانیم از استادان و دوستان عزیزی که در به ثمر نشستن این

۱. ایوری یکی از دانشمندانی است که چندین مقاله علیه سازو کار تحریم ایران نوشته است. -م.

۲. بنا به تعریف جغرافیایی خاورمیانه، افغانستان شامل این منطقه نمی‌شود؛ اما بهشدت از وقایع آن تأثیرپذیر است. -م.

ترجمه به ما کمک کرده‌اند صمیمانه قدردانی کنیم. از عالیجناب فریدون مجلسی برای بازخوانی ترجمه و اصلاح مواردی مهم، بسیار سپاسگزاریم. ایشان با دقیق ستودنی نکات مهمی را بازخوانی متن ترجمه به ما آموختند. علاوه بر این ایشان گرهای تاریخی مطرح شده در کتاب را برایمان با دانش عمیق و دقیق خود به تفصیل توضیح دادند. از دوست خوب‌مان سرگلزایی عزیز بابت حمایت‌ها و کمک‌هایش قدردانی می‌کنیم. از بابک کاشی‌چی برای همراهی گرم و تمام راهنمایی‌های خوبش ممنونیم. همچنین از دیگر دوستان همچون عالیجناب مجید روستایی، سمية طلوع برکاتی، وحدت محب‌ملکی، سعید نصر، شایان صولتی، آرزو ابوطالبی و مینا محمدیان کمال تشکر را داریم.

از انتشارات محترم بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه و مدیر محترم انتشارات آقای حسن‌زاده عزیز و سردبیر محترم، آقای ماهزاده گرامی و دیگر آقایان و خانم‌هایی که در به ثمر نشستن این اثر، قبول زحمت کردن، صمیمانه سپاسگزاریم. در پایان، نهایت قدردانی خود را از جناب آقای دکتر محمدحسین پاپلی‌یزدی عزیز ابراز می‌داریم. ایشان با وجود مشغله‌های علمی و اجرایی بسیار، در نهایت سخاوتمندی در مدت زمانی بسیار کوتاه کتاب را خواندند و مقدمه‌ای برای ترجمه فارسی این اثر نگاشتند. چند سال قبل در حالی که مشغول خواندن اثر شیرین و خواندنی ایشان، شازده حمام، بودیم هیچ گمان نمی‌کردیم مقدمهٔ جامع و موشکافانه آقای دکتر پاپلی عزیز زینت‌بخش اولین کار مشترک مان باشد. امیدواریم از خواندن این کتاب لذت ببرید و دیدگاه‌تان را با رایانامه [zohanasr@gmail.com](mailto:zohanasr@gmail.com) با ما در میان بگذارید.

قلم را آن زبان نبود که سر عشق گوید باز  
ورای حد تقریر است شرح آرزومندی

تابستان ۱۳۹۸

ضھی حسینی نصر

حسن فتاحی



## یادداشت نویسنده برای ترجمهٔ فارسی

### دانشگاه آمریکایی بیروت

در روزگاری که خانواده‌ام در دانشگاه آمریکایی بیروت کار و زندگی می‌کردند، لبنان بخشی از سوریه بود. من در سال ۱۹۳۳ م. [برابر با ۱۳۱۲ ه.ش] در لبنان به دنیا آمدم. پژشکی که گواهی تولد مرا صادر کرد در واقع مجوزش را از امپراتوری سلطنتی عثمانی دریافت کرده بود در حالی که سوریه نیز تا پایان جنگ جهانی اول بخشی از همان امپراتوری به حساب می‌آمد.

دانشگاه آمریکایی بیروت در ابتدا با نام کالج پروتستان سوریه<sup>۱</sup> آغاز به کار کرد؛ اما در سال ۱۸۶۶ م. [برابر با ۱۲۴۵ ه.ش] توسط دکتر دانیل بلیس که نخستین رئیس کالج بود، بنیان‌گذاری شد. در سال ۱۹۲۰ م. [برابر با ۱۲۹۹ ه.ش] نام کالج به دانشگاه آمریکایی بیروت تغییر یافت.

ویکی‌پدیا اظهار می‌دارد «فارغ‌التحصیلان دانشگاه آمریکایی بیروت سالیان زیادی تأثیری مهم و شگرف در منطقه و همچنین دنیا داشته‌اند. برای مثال نوزده

فارغ‌التحصیل دانشگاه آمریکایی بیروت برای امضای منشور سازمان ملل در سال ۱۹۴۵ م. [برابر ۱۳۲۴ ه.ش] نماینده شدند، بیش از هر دانشگاهی در دنیا. فارغ‌التحصیلان این دانشگاه به خدمت‌رسانی در جایگاه‌ها به عنوان رئیس جمهور، نخست‌وزیر و اعضای پارلمان، سفیر، رئیس بانک‌های مرکزی، رئیس کالج‌ها و دانشگاه‌ها، دانشگاه‌های پیشرو، بازرگانان، دانشمندان، مهندسان، پزشکان، معلمان و پرستاران کشورشان ادامه می‌دهند. آن‌ها در بخش خصوصی دولتها و یا در نهادهای غیردولتی کار می‌کنند.

بعد از این‌که پدرم به عنوان استاد آناتومی دانشگاه آمریکایی بیروت منصوب شد پدر و مادرم در سال ۱۹۲۶ م. [برابر با ۱۳۰۵ ه.ش] به بیروت سفر کردند. بسیاری از خانواده‌های قدیمی اعزام شده هنوز هم آنجا هستند، با ازدواج‌های زیاد بین خودشان. خانواده‌های بِلس، لویت<sup>۱</sup>، کلوس، اسمیت<sup>۲</sup>، کرافورد<sup>۳</sup> و سِت<sup>۴</sup>. زمانی که بچه بودم با فرزندان این خانواده‌ها هم بازی بودم. همه ما مهربانی عميقي به بیروت و فرهنگ فوق العاده خاورمیانه داشتیم. رئیس دانشگاه آمریکایی بیروت در آن زمان، عالی‌جناب بیرد داج<sup>۵</sup>، به زبان عربی مسلط بود. او همچنین فهم عميقی از فرهنگ همکاری جهان عرب داشت.

عالی‌جناب داج هر زمان که می‌توانست اندک فراغتی از وظایف اجرایی اش پیدا کند، در ترجمه کتاب الفهرست<sup>۶</sup> - دائرة المعارف عربی قرن دهم - کار می‌کرد.

1. Levitt

2. Smith

3. Crawford

4. West

5. Bayard Dodge

۶. الفهرست کتابی جامع است از تمام کتب علمی و تاریخی و فلسفی نوشته شده در چهار سده نخست هجری قمری. الفهرست را محمد این اسحاق این ندیم به سال ۳۷۷ ه.ق. در ده فصل تألیف کرده است. او در این اثر در خشان علاوه بر کتابشناسی آثار، به زندگینامه نویسنده‌گان آثار هم پرداخته است. به سال ۱۸۷۱ م. کریدة ناکاملی از این کتاب نخستین بار با ترجمة گوستاو فلوبور در لایپزیگ آلمان منتشر شد و بار دیگر ترجمة عالی و کامل آن با ترجمة بیرد داج به سال ۱۹۷۰ در نیویورک به جهان غرب معرفی شد. این کتاب بارها در قاهره، ایران و دیگر کشورهای اسلامی چاپ شده است. پیشینه چاپ فارسی الفهرست به سال ۱۳۴۸ ه.ش. بازمی‌گردد.<sup>۷</sup> م.

ترجمه‌تاریخی و علمی این کار بیش از هزاران صفحه است و تنها اندکی قبل از مرگ او منتشر شد. از آنجایی که این اثر دستاوردهای تمدن یونان باستان را که توسط عرب‌ها حفظ شده و سپس به تمدن غرب رفتہ مستند می‌کند، کار بسیار مهمی در تاریخ فرهنگی است.

### جنگ جهانی دوم به بیروت می‌رسد

حتی در سال ۱۹۳۸ م. [برابر با ۱۳۱۷ ه.ش] برای پدر و مادرم واضح بود که جنگ جهانی تازه‌ای سوریه را در موقعیت خطرناکی قرار خواهد داد؛ بنابراین در همان سال من، مادر و برادرم به ایالات متحده بازترستاده شدیم. به هنگام گسترش جنگ جهانی دوم عالیجناب داج به استادان آمریکایی در دانشگاه آمریکایی بیروت توصیه کرد در طول جنگ شغل‌های موقتی را انتخاب کنند. با توجه به این توصیه پدرم در سال ۱۹۴۰ م. [برابر با ۱۳۱۹ ه.ش] و در طول اولین بخش جنگ به ایالات متحده بازگشت. او در دانشگاه بوستون به عنوان معاون دانشکده پژوهشی خدمت می‌کرد.

این در حالی بود که بیروت در حال سپری کردن جنگ سنگینی بود. همان‌طور که نیروهای آلمانی و نیروهای ویشی<sup>۱</sup> برای کنترل شهر در برابر انگلیس و سربازان آزاد فرانسوی به فرماندهی ژنرال شارل دو گل<sup>۲</sup> کشمکش داشتند؛ سرانجام وقتی نیروهای پیروز به فرماندهی ژنرال دو گل وارد بیروت شدند، ایشان با سخاوت دعوت چای خانواده داج را پذیرفت. در این فرصت مناسب عالیجناب داج سیاست‌های منطقه را برای دو گل توضیح داد و اظهار داشت، از آنجایی که این منطقه تعداد

۱. ویشی نام گروهی از نیروهای فرانسوی شرکت کننده در جنگ جهانی دوم است. نیروهای ویشی زیر نظر فرماندهی ژنرال پن بودند و مدتی هم بر فرانسه و مستعمرات آن حکومت داشتند. پس از جنگ و شکست آنان ژنرال ویشی به جرم خیانت به فرانسه به اعدام محکوم شد؛ اما این حکم توسط ژنرال دو گل به حبس ابد و تبعید تقلیل پیدا کرد. -م.

بسیار زیادی مسیحی دارد، بهتر است لبنان کشوری مستقل باشد. در حالی که بقیه سوریه را مسلمانان، آن هم با جمعیت بزرگی شکل می‌دهند.

### پدرم به ایران می‌رود

به‌محض شروع جنگ جهانی دوم، دولت رضاشاه با نیروهای متفقین که می‌خواستند مواد و وسایلی را از طریق ایران به روسیه ببرند، جنگ مختصری داشت. به دلیل تعداد قابل توجه دانشجویان پیشین پدرم در آن منطقه و فصاحت او در زبان فرانسوی، از او برای ریاست وزارت بهداری عمومی در دولت اشغالی متفقین دعوت به همکاری کردند. بعد از جنگ، او مشاور وزارت بهداری در دولت ایران پس از جنگ شد. به من، مادرم و برادرم در سال ۱۹۴۵ م. [برابر با ۱۳۲۴ ه.ش] اجازه داده شد تا به او بپیوندیم. خانواده‌ام از فرهنگ غنی و مهمنان‌نازی فوق العاده مردم ایران تجلیل و تحسین فراوانی کرده و می‌کنند. زمان‌هایی که در ایران سپری کردیم یکی از شادترین اوقات ما بود.

### ویرانی خاورمیانه

در این کتاب تمایل دارم بیروت و تهران را آن‌گونه که بود، نشان دهم. متأسفانه امروز خاورمیانه به طرز غم‌انگیزی ویران شده است. چرا خاورمیانه به صحنه درگیری و مرگ میلیون‌ها شهروند تبدیل شده است؟ چرا آمریکایی‌ها که روزی محبوب بودند اکنون به شکل جهان‌شمولی مورد نفرت واقع شده‌اند؟

پاسخ به بیانیه بالفور در سال ۱۹۱۷ م. [برابر با ۱۲۹۶ ه.ش] برمی‌گردد. زمانی که دولت بریتانیا چیزی که مالکیت آن را نداشت، دور انداشت. پاسخ به توافقنامه سایکس-پیکو<sup>۱</sup> برمی‌گردد. پاسخ به جنبش صهیونیستی و شبه نظامیان

۱. توافقنامه یا موافقنامه سایکس-پیکو که به موافقنامه آسیای صغیر هم مشهور است. ←

لحنی برمی‌گردد. پاسخ به جنگ سال ۱۹۶۸ م. [برابر با ۱۳۴۷ ه.ش] برمی‌گردد.  
پاسخ به شهوت غرب برای نفت برمی‌گردد.

امروزه اسرائیل به عنوان دولتی بدتر از آپارتاید - دولت تبعیض‌آمیزی که  
یک بار در جنوب آفریقا ظهرور کرده - محکوم گشته. امروز اسرائیل می‌خواهد  
بر ارشاهای خاورمیانه چیره شود. امروز ای پک (AIPEC)<sup>۱</sup> صاحب هر دو خانه  
دولت‌های آمریکایی است. پاسخ در تهدیدهایی است که امروز دونالد ترامپ و  
جان بولتون علیه ایران به کار می‌برند.

بیایید امیدوار باشیم زوال دموکراسی و عقلانیت می‌تواند متوقف شود. من فکر  
نمی‌کنم مردم ایالات متحده آمریکا چیزی را که دولتشان در حال انجام است،  
تأثیید کنند. مقاومت در برابر زورگویی و تهدید در حال رویش است. ترامپ با  
استیضاح روبروست. ممکن است جمهوری خواهان بازنده انتخابات بعدی باشند.  
بیایید برای بهترین امیدوار باشیم.

در پایان اجازه می‌خواهم از دوستان ایرانی ام، صحبی و حسن تشکر کنم که  
باعث شدن کتابم در ایران خوانده شود.

جان اسکیلز ایوری

دانشگاه کپنهاگ - ۲۰۱۸

---

→ توافقی سری و مخفی بود میان بریتانیا و فرانسه که طی آن و در میانه جنگ جهانی  
اول به سال ۱۹۱۶ م.، دو دولت بریتانیا و فرانسه با رضایت روسیه پیمانی را برای تقسیم  
امپراتوری عثمانی منعقد کردند. این توافق منجر به جدایی سوریه، فلسطین، عراق و لبنان شد  
و این کشورها به شکل تحت الحمایه بین بریتانیا و فرانسه تقسیم شدند. - م.

۱. لحنی واژه‌ای عبری و به معنای سرواژگان رزمندگان اسرائیل [در ایران موسوم به رژیم اشغالگر  
قدس] است. این گروه بر پایه اندیشه‌های افراطی صهیونیسم بنانهاده شده است. لحنی از سوی  
سازمان ملل به عنوان گروه تروریستی شناخته شده و در کارنامه خود ترور چندین دیپلمات  
و میانجی ارشد سازمان ملل را در امور نزاع اعراب و اسرائیل دارد. - م.

۲. ای پک سرnam کمیته روابط عمومی آمریکا و اسرائیل است و از بزرگترین گروههای لابی گری  
در سیاست‌های خارجی ایالات متحده آمریکا. - م.